र्याकरणात् मृतसमः। अतएवाह दक्षः "जीवन्तो मृतकायान्ये य आत्मम्भरयो नराः"।

जीवपति स्त्री जीवः जीवन् पतिरस्याः सपूर्वत्वात् वा न ङीपौ जीवद्भर्तृकायां सधवायां "स्त्रीचेतदास्थाय सभेत शोभनं स्त्रियं प्रजां जीवपतिर्यशोगुणम्" भाग० ६।१९।२० वा कप् जीवपतिकादयोऽप्यत्र।

जीवपत्नी स्त्री जीवः जीवन् पतिर्यस्याः सपूर्वत्वात् नः ङीप् च। जीवत्पतिकायां सधवायाम् "ब्राह्मण्याश्च दृढायाः जीवपत्न्याः जीवप्रजाया अगारे एतां रात्रिं वसेत्"। "वाचं विसृजेत् जीवपत्नीं प्रजां विन्देयेति" आश्व० गृ० १।७।२१।२१। "तमेतमवेक्षितलक्षणं वीरमर्जवस्तः जीवपत्नीति ब्राह्मण्यो मङ्गल्यादिभिर्वाग्भिरुपासीरन्" सं०त० गोभिलः।

जीवपत्रप्रचायिका न० जीवस्य जीवपुत्रकस्य पत्राणि प्रचीयन्तेऽस्याम् "नित्यं क्रीडाजीविकयोः" पा० स०। क्रीडायां प्र+चि-भावे ण्वुल्। उदीचां क्रीडाभेदे। "जीवपत्रप्रचायिका उदीचां क्रीडा" सि०कौ०। प्राचां क्रीडायां तु पा०सूत्रे प्राचामिति विशेषणात् न पूर्वपदस्याद्युदात्तता किन्तु तत्पुरुषे प्रकृतिस्वरः।

जीवपुत्र पु०जीवः जीवकः पुत्र इव हर्षहेतुत्वात्। (जियाँपोती) १वृक्षभेदे। जीवः जीवन् पुत्रो यस्याः। २जीवसुतायां स्त्रियां "सा जीवपुत्रा सुभगा भवत्यमरवर्णिनी" हरिवं० १२८अ०। जीववत्सादयोऽप्यत्र। "काकवन्ध्या च या नारी मृतवत्सा च या भवेत्। बह्वपत्या जीववत्सा सा भवेद्यात्र संशयः" काशीखण्डः। "मृतप्रजा जीवपुत्रा धनेश्वरी" भाग० ६।१९।२१। ३तादृशपुरुषे पु० "कश्चित् पुत्रा जीवपुत्राः सुसस्यक्" भाग० उ० २९।

जीवपुत्रक पु० जीवयतीति जीव-क जीवः पुत्र इव हर्षहेतुत्वात् इवार्थे कन्। (जिँआपोती) वृक्षभेदे। शब्दर०।

जीवपुष्पा स्त्री जीवयतीति जीव-णिच् अच्-जीवं जीवकं पुष्पं यस्याः। वृहज्जीवन्तीवृक्षे राजनि०। जीवः जन्तुः पुष्पमिव। २जन्तुरूपपुष्पे न०। "अस्माकं शिविरे तावन्निशिताः शस्त्रपाणयः। शत्रूणां जीवपुष्पाणि विचिन्वन्तु नगेष्विव" रामा० सु०४३अ०।

जीवप्रिया स्त्री जीवं प्रीणाति प्री-क ह्रस्वः। १हरीतक्याम्। राजनि०। ह्रस्वः। २जीववल्लभे त्रि०।

जीवभद्र स्त्री जीवानां भद्रं यस्याः ५ब०। जीवन्तीलतायां राजनि०। ह्रस्वः। जीवकुम्भे न०।

जीवमन्दिर न० ह्रस्वः। शरीरे राजनि० तस्य जीवभोगायतनत्वात्तथात्वं जीवन्ह्रादयोऽप्यत्र।

जीवमातृका स्त्री ह्रस्वः। "कुमारी धनदा नन्दा विमला मङ्गला बला। पद्मा चेति च विख्याताः सप्तैता जीवमातृकाः" विधानपारिजातोक्ते कुमार्यादौ मातृकासप्तके।

जीवयाज पु० जीवैः पशुभिर्याजः याजनम् यज-णिच् भावे अच्। पशुभिर्याजने। "जीवयाजं यजते सोमपादिवः" ऋ०१।२१।१५। अस्य भाष्ये "याजयतेर्घञ् चेरनिटीति णिलोपस्याचः परस्मिन्निति स्थानिवद्भावात् चजोः कुघिण्ण्यतोरिति कुत्वाभाव इति" यदुक्तं तत् प्रामादिकं याजयतेर्हलन्तत्वाभावात् चजोऽप्रसक्तेः "एरच्" पा० इवर्णान्तादचः एव प्रसक्ते च।

जीवयोनि स्त्री जीवा जीवनवती योनिः। सजीवजन्तौ "तिर्यङ्मनुष्यविबुधादिषु जीवयोनिषु" भाग०३।९।२०

जीवरक्त न०जीवोत्पादकं रक्तम् शाक०त०। स्त्रीणामार्त्तवे शोणिते तस्य गर्भोत्पादकत्वेन तत्रस्थजीवोत्पादकत्वं यथाह सुश्रुतः "आर्त्तवं शोणितं त्वाग्नेयमग्नीषोमीयत्वाद् गर्भस्य, पाञ्चभौतिकञ्चापि जीवरक्तमाङ्गराचार्याः विस्रता द्रवता रागः स्यन्दनं लघुता तथा। भूम्यादीनां गुणाश्चैते दृश्यन्ते चात्र शोणिते"।

जीवला स्त्री जीवं जीवनं लाति सेवनात् ला-क। वैद्यलीलतायां राजनि०।

जीवलोक पु० जीवानां लोकः भोगसाधनम्। १संसारे "माता पिता गुरुजनः स्वजनो ममेति मायोपमे जगति कस्य भवेत् प्रतिष्ठा। एको यतो व्रजति कर्म पुरःसरोऽयं विश्रामवृक्षसदृशः खलु जीवलोकः। सायं सायं वासवृक्षं समेताः प्रातः प्रातस्तेन तेन प्रयान्ति। त्यक्त्वान्योन्यं तञ्च वृक्षं विहङ्गास्तद्वत् तद्वज्ज्ञातयो ज्ञातयश्चेति"। "ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातनः" गीता। "जीवलोके संसारोपभोगार्थम्" श्रीधरः। कर्म०। २जीवरूपे जने च "महागुणं हरति हि पौरुषेण तदा वीरोजीवति जीवलोके" भा०व०२४अ०। "आलोकमर्कादिव जीवलोकः" रघुः।

जीववल्ली स्त्री जीवयतीति जीव-णिच्-अच् कर्म०। क्षीरकाकोल्याम् राजनि०।

जीववृत्ति स्त्री जीव एव वृत्तिः। पाशुपाल्ये हेमच०। तत्र जीवरक्षादिना वैश्यादेर्वृत्तिरिति तस्य तथात्वम्। जीवे वृत्तिः स्थितिरस्य। २जीवनिष्ठे गुणादौ त्रि०